

УДК 343.9+349.018

І.В. Наумова

СТУПІНЬ ВІКТИМІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ М. КИЄВА: РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

На основі аналізу результатів моніторингового віктимологічного опитування студентів м. Києва за період 2002–2015 рр. визначено ступінь їх віктимізації, частоту вчинення щодо них поширених окремих видів злочинів, поширеність серед опитаних страхів перед окремими видами злочинів. Підтверджено необхідність запровадження в Україні віктимологічного опитування населення.

Ключові слова: злочинність, структура злочинності, ступінь віктимізації, вид злочину, страх перед злочинністю.

На основе анализа результатов мониторингового виктимологического опроса студентов г. Киева за период 2002–2015 гг. определена степень их виктимизации, частота совершения в отношении них распространенных преступлений отдельных видов, распространенность среди опрошенных страхов перед отдельными видами преступлений. Подтверждена необходимость введения в Украине виктимологического опроса населения.

Ключевые слова: преступность, структура преступности, степень виктимизации, вид преступления, страх перед преступностью.

On the basis of the results of the monitoring victimization survey of students in Kyiv for 2002–2015 the degree of their victimization, the frequency of common crimes against them, prevalence among respondents fears of certain types of crimes are found. The necessity to introduce in Ukraine victimization survey is confirmed.

Keywords: crime, structure of crime, the degree of victimization, type of crime, fear of crime.

Успішно протидіяти злочинності в країні або її регіонах можливо лише на основі повних всебічних даних щодо її стану, структури та динаміки. При цьому такі дані не можуть обмежуватися тільки відомостями, що містяться у державній статистичній звітності щодо злочинності, як через їх об'єктивну неповноту, так і через наявність в ній численних штучних неточностей, викривлень тощо. Усіма кримінологами визнається необхідність використання інших, додаткових джерел інформації про злочинність, які дозволяють визначити її нові кількісні та якісні параметри. Одним з таких важливих джерел інформації є опитування населення з метою визначення осіб, які протягом певного періоду часу постраждали від злочинів окремих видів, тобто віктимологічне опитування населення.

Такі опитування в останні десятиліття постійно проводяться в багатьох країнах світу. Зокрема у США [1], Великій Британії [2] та деяких інших державах результати репрезентативних віктимологічних опитувань, які проводяться в масштабах країни, оприлюднюються разом з даними державної статистики злочинності і за своїм значенням прирівнюються до останніх. В Україні попри неодноразові пропозиції вчених [3, с. 83; 4, с. 211–216] до цього часу не вдалося запровадити постійне проведення всеукраїнського віктимологічного опитування населення. Тим не менш подібні опитування вже тривалий час проводяться окремими науковими колективами в режимі моніторингу на рівні регіонів.

Зокрема, у м. Києві щорічні віктимологічні опитування студентів здійснюються з 1998 р. авторським колективом науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України за участю автора [4, с. 205–209].

Ця стаття присвячена аналізу результатів віктимологічного опитування студентів м. Києва протягом 2002–2015 рр. Саме до 2002 р. було відпрацьовано анкету для проведення опитування, яка в подальшому практично не змінювалася, вдосконалена процедура його проведення. Все це дозволило отримати коректні, порівнювані дані за вказаний період. Мета роботи визначити ступінь віктимізації студентів м. Києва від поширених видів злочинів, охарактеризувати тенденції його динаміки за вказаний період, підтвердити кримінологічне значення результатів віктимологічного опитування для оцінки кримінальної ситуації в країні або регіоні.

Для оцінки ступеня віктимізації (кількості осіб, що постраждали від злочинів протягом останнього року) і, відповідно, реальних об'ємів злочинності в цілому та окремих видів злочинів, респондентам було запропоновано відповісти на запитання “Чи було проти вас протягом останнього року вчинено злочини?”. Як свідчать дані, наведені на рисунку 1, ступінь віктимізації студентів м. Києва є високим. Ця констатація є справедливою навіть з урахуванням обмеженого характеру опитувань, можливих помилок респондентів при оцінці вчинених щодо них протиправних дій.

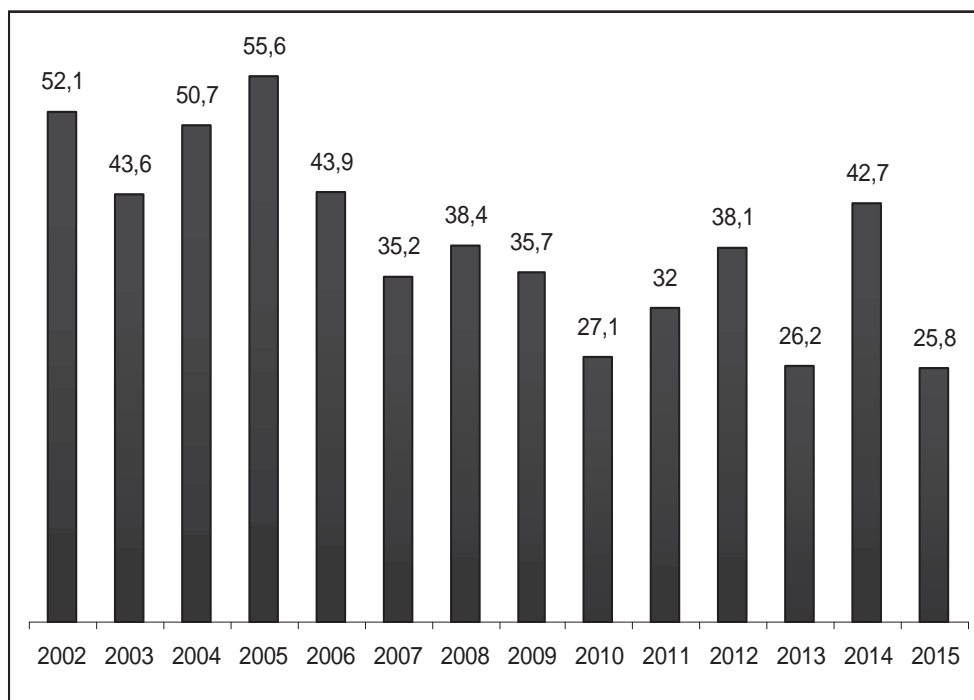

Рис. 1. Відсоток респондентів, які стверджували, що протягом останнього року проти них було вчинено злочин (у % від загальної кількості опитаних)

Результати моніторингового соціологічного опитування студентської молоді м. Києва протягом вказаних 14 років свідчать про суттєві коливання показника віктимізації в різні роки, то в бік зростання, то – зниження при переважанні останнього. Слід вказати на суттєве зменшення аналізованого показника у 2006–2010 рр. (з 55,6 % до 27,1 %), переважного зростання у 2011–2014 рр. (42,7 %) та суттєвого зниження у 2015 р. (25,8 %).

Важливою характеристикою віктимізації громадян є її частота протягом року. З таблиці 1 видно, що значна частка потерпілих протягом року ставали жертвою злочинів декілька разів. Від 11 % до 20 % респондентів протягом року ставали жертвою злочину 1 раз, від 5 % до 13 % – 2 рази, від 3 % до 8 % – 3 рази, 2–3 % опитаних – 4 рази, 1–2 % – 5 разів та ще від 4 % до 10 % в різні роки – більше 5 разів.

Таблиця 1

Розподіл потерпілих респондентів за кількістю вчинених проти них протягом року злочинів (% до загальної кількості опитаних осіб)⁷

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2015
1	19,6	17,7	11,6	16,6	14,7	11,8	13	13,5	11,6	10,9
2	13,7	10,2	9	8,6	6,9	5,8	6,9	7,7	5,3	6,3
3	8,1	5,2	3,2	5,3	4,2	2,6	3,5	3,9	3,3	3,3
4	3,5	2,2	1,4	2,1	2,9	2,2	2	2,8	1,6	1,3
5	3,7	1,7	2	0,8	1,5	0,7	0,6	2,2	1,2	0,4
6	2,2	1,7	1,2	1,3	2,3	0,9	1,8	3,2	0,4	1,1
7	0,6	0,8	0,8	1,3	0,6	0,4	0,6	1,7	1,2	0,9
8	0,9	0,8	0,6	0,8	0,2	0,5	0,4	0,4	0,4	0,7
9	0,7	0,6	1	0,4	0,8	1,1	0,4	0	0,6	0
10 та більше	2,6	3	4,4	1,2	1,6	1,1	2,8	2,7	0,6	0,9
Всього постраждалих від злочинів	55,6	43,9	35,2	38,4	35,7	27,1	32	38,1	26,2	25,8

Протягом розглядуваного періоду відсоток постраждалих від злочинів серед жінок був дещо вищим, ніж серед чоловіків (рис. 2). Різниця складала від 1 % до 10 %. Це пов'язано як з переважанням жінок у гендерній структурі київського студентства, так ймовірно і з більш свідомим ставленням жінок до заповнення анкет.

Рис. 2. Відсоток проанкетованих жінок та чоловіків, які стверджували, що протягом останнього року проти них було вчинено злочин (у % від загальної кількості респондентів певної статі)

⁷ Тут і далі інформація за 2002–2004 рр. та 2014 р. за деякими показниками відсутня.

Для з'ясування рівня природної латентності злочинів серед осіб цієї соціальної категорії респондентам пропонувалося відповісти на запитання про звернення відносно вчиненого щодо них злочину до органів поліції (міліції). З числа осіб, які постраждали протягом року від злочинів, заявили про це в поліцію (міліцію) в 2002 р. – 38,8 %; в 2003 р. – 33,5 %; в 2004 р. – 24,9 %; в 2005 р. – 41,9 %; в 2006 р. – 32,1 %; в 2007 р. – 45,5 %; в 2008 р. – 49,2 %; в 2009 р. – 44,4 %; в 2010 р. – 43,6 %; в 2011 р. – 32,7 %, в 2012 р. – 33,1 %, у 2013 р. – 38,8 %, у 2014 р. – 41,7 % та у 2015 р. – 42,4 %. Відповідно, близько 70 % постраждалих у 2002–2004, 2006, 2011–2012 рр. та більше половини жертв злочинних посягань в інші роки проведення опитування не звертались до поліції (міліції) з цього приводу, і вчинені проти них злочини залишилися поза реєстрацією, тобто залишилися латентними.

Особливий інтерес становить структура віктимізації опитаних за видами поширених злочинів, жертвами яких вони стали. Розподіл відповідей на запитання “Від яких злочинів Ви постраждали впродовж останнього року?” наведений в таблиці 2.

Таблиця 2

Ступінь віктимізації студентської молоді м. Києва від окремих видів злочинів
(у % від загальної кількості опитаних)

Види злочинів	Роки													
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кишенькова крадіжка	20,6	20,1	18,4	23,6	19,7	17,2	18,7	14,5	10,3	12,5	17,4	8,3	14,8	8,7
Хабарництво	11,4	10,2	14,3	13,9	9,5	9	8,6	10,9	6,3	8,1	10,4	8,1	15,7	6,3
Хуліганство	12,8	9,2	14,1	13,6	4,4	8,8	7,3	9,4	6,1	9,1	11,3	7,1	13,6	6,3
Грабіж	5,4	6,4	11,4	10,4	10,5	7,8	6,7	5	4,4	4	6	5,1	8,2	5
Крадіжка речей з автомобіля, грошей або речей за місцем роботи	–	–	–	8,9	5,8	5,2	8,6	6,9	4,4	4	6,4	3,2	5,2	4,8
Порушення правил безпеки дорожнього руху	–	–	–	7,1	7,7	6,6	5,4	5,5	2,8	5,4	5,7	3,6	5,6	1,7
Крадіжка з дачі	6,7	3,7	6	9	6,7	3,4	4,3	3,6	4,1	4	5	2	5	1,5
Шахрайство	12,3	5,7	5,4	5,4	2,5	3,6	4	3,5	2,2	3	4,9	3,7	6,1	2
Насильницьке спричинення тілесних ушкоджень середньої тяжкості та легких тілесних ушкоджень	7,6	4,9	6,8	3,9	2,6	3,2	2,5	2,7	2,6	1	2,8	1,6	3	2,4
Крадіжка з квартири, приватного будинку	3,1	3,5	4,6	4,1	4,2	3	3,8	3,4	2,7	2,8	1,5	2,2	3,8	2,4
Розбій	3,6	3	3,9	4,8	5,1	3,2	2,7	1,5	2,6	2,2	2,5	1,8	2,7	2,6
Згвалтування, замах на згвалтування	5,6	3,7	1,5	3,7	1,7	1,4	0,6	1,7	0,4	0,8	1,7	0,4	1	1,1
Замах на життя	1,6	0,7	1,9	0,9	2,5	1,2	1,1	1,7	0,9	1,8	1,9	1,2	1,8	1,7
Крадіжка або угон автомобіля	3,1	0,3	1,2	1,8	2,5	1,2	1	1	0,7	1,2	0,2	1,2	2,3	2,2
Насильницьке спричинення тяжких тілесних ушкоджень	1,6	1,2	2,1	0,9	1,7	1,6	0,8	1,1	0,7	0,6	0,7	0,2	0,6	0,7

Структура віктимізації студентів за видами зазначених злочинів є відносно стабільною, що свідчить про певні закономірності злочинної поведінки, які мають довготривалий характер. З наведених даних видно, що протягом 2002–2015 рр. частка постраждалих від більшості видів злочинів суттєво коливалася з переважанням тенденції до зменшення. У 2014 р. значним чином збільшився відсоток постраждалих, причому від всіх розглядуваних видів злочинів. В останньому році проведення опитування відновилася тенденція зниження зазначених показників.

Опитані найчастіше ставали жертвами кишенькових крадіжок (середній показник за 2002–2015 рр. – 16,1 %); випадків хабарництва (10,2 %); хуліганських

проявів (9,5 %); грабежів (6,9 %); крадіжок речей з автомобіля, грошей або речей за місцем роботи (5,8 %); порушень правил безпеки дорожнього руху (5,2 %), крадіжок з дач та випадків шахрайства (по 4,6 %). У середньому близько 3 % учасників опитування постраждали від насильницького спричинення тілесних ушкоджень середньої тяжкості та легких тілесних ушкоджень; крадіжок з квартир, приватних будинків та розбійних нападів. Відносно найменшої кількості респондентів було вчинено зґвалтування, замах на зґвалтування (1,8 %), замах на життя (1,5 %), крадіжка або угон автомобіля (1,4 %) та насильницьке спричинення тяжких тілесних ушкоджень (1,0 %). Проаналізуємо особливості динаміки протягом розглядуваного періоду відсоткових показників окремих видів злочинів.

Спостерігається суттєве зменшення частки постраждалих від кишенькових крадіжок. У 2002–2006 рр. цей показник перебував біля відмітки 20 %, у 2010 р. зменшився до 10,3 %, а далі були різкі коливання: 2012 р. – 17,4 %, 2013 р. – 8,3 %, 2014 р. – 14,8 % та 2015 р. – 8,7 %.

Показники постраждалих від хабарництва також коливалися, але не так суттєво. Найбільший відсоток жертв цих злочинів було зафіксовано у 2004 р. (14,3 %) та 2014 р. (15,7 %), а найменший – у 2010 р. та 2015 р. (по 6,3 %).

Частка студентів, які стали жертвами хуліганських проявів, у 2002–2005 рр. становила 12–14 %, а у наступні роки перебувала на рівні 6–9 %. Пікові зростання цього показника були зафіксовані у 2004 р. (14,1 %), 2005 р. та 2014 р. (по 13,6 %).

Відсоток респондентів, які постраждали від грабежів, був більш стабільним, ніж жертв злочинів інших видів і основну частину періоду, за який проводилися опитування, становив 5–6 %. Значне збільшення цього показника спостерігалось лише протягом 2004–2006 рр. (понад 10 %).

Частка учасників опитування, у яких вкрали речі з автомобіля, гроші або речі за місцем роботи у 2005–2009 рр. становила у середньому 7 %, у 2010–2011 рр. зменшилася до 4 %, а у останні два роки періоду, що аналізується, складала 5 %.

Зменшилося число осіб, які заявили, що постраждали від порушень правил безпеки дорожнього руху. У 2005–2007 рр. частка постраждалих від злочинів цього виду становила близько 7 %, у наступні роки коливалася в межах 3–6 %, а у 2015 р. скоротилася до 1,7 %.

Схожа динаміка спостерігалася для частки осіб, у яких були вкрадені речі з дач. У 2002–2006 рр. цей показник становив 7–9 %, у наступні роки зменшився до 3–5 %, а у 2015 р. склав 1,5 %.

Для динаміки осіб, які стали жертвами шахрайства, також була характерна тенденція до зменшення. Після сплеску у 2002 р. (12,3 %), який був одним з пікових періодів масових шахрайських обробок, відсоток постраждалих від цих злочинів протягом 2003–2005 рр. становив 5–6 %, у наступні 8 років – 3–4 %, у 2014 р. – збільшився до 6,1 %, а у останньому році аналізованого періоду склав 2 %.

В ході дослідження вивчалася і така важлива характеристика кримінальної ситуації в місті, як страх постраждати від злочинів певних видів (табл.3).

Таблиця 3

**Перелік злочинів, від яких респонденти побоювалися постраждати найбільше,
(у % від загальної кількості опитаних)**

Види злочинів	Роки													
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Замах на життя	13,4	14,1	15,5	43,5	48,9	54,7	55,9	55,7	49,9	58,9	53,3	64,2	61,9	56,4
Розбій	37	26,2	31,6	49,6	58,3	56,7	58,4	56,3	47,9	55,3	53,8	58,9	52,3	48,1
Зґвалтування або спроба зґвалтування	40,5	32,2	19,6	42,4	55,2	50,1	54	52,5	48,1	54,1	55,3	51,6	53,8	40,5

Види злочинів	Роки														
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Кишенькова крадіжка на вулиці, у транспорті	69,4	61,6	52,5	40,6	38,7	42,5	39,5	39,7	36,8	42,3	48	36,6	42,5	36,2	
Грабiж	41,6	41,3	40,7	47	57,5	38,7	38,4	38	31	36,6	38,7	36,6	39,9	35,1	
Порушення правил безпеки дорожнього руху, що спричинило тілесні ушкодження середньої тяжкості або більш тяжкі наслідки	–	–	–	–	34,5	39,9	45,4	36,1	35,5	40,9	43	35,6	35,1	31,4	
Квартирна крадіжка	35,4	27	20,7	29,2	32	35,3	38,9	38,9	31	35,4	33,5	39,6	39,5	35,5	
Хуліганство	41,8	36,6	36,4	29,5	41,7	27,1	26,7	27,3	24	27	28,6	29,9	28,9	22,2	
Хабарництво	21,3	23,3	28,5	17,7	17,4	18,4	14,1	19,7	20,2	22,8	21,3	28,5	28,5	22,4	
Шахрайство	25,5	13,6	11,4	18,3	14,9	23	21,4	18,1	18,4	24,8	27,7	24,8	25,9	23,5	
Викрадення автомобіля	14,8	10,6	9,7	12,2	19,6	26,5	25,4	18,5	18,4	20,9	20,2	22,4	18	21,6	
Крадіжка на дачі (садовій ділянці)	10,9	11,4	8,5	9	5	10,6	9,9	7,1	8,4	9,1	9,2	11,8	12,8	9,2	

Як видно з таблиці, найбільше респонденти побоюються постраждати від злочинів, які за своїм характером серйозно загрожують їх життю і здоров'ю. Це розбій (середній показник за аналізований період – 49,3 %), зґвалтування або спроба зґвалтування (46,4 %) та замах на життя (46,2 %). Слід зазначити, що у перші три роки проведення опитувань частки осіб, які висловлювали побоювання щодо вчинення відносно них таких злочинів була помітно меншою, а від замаху на життя побоювалися постраждати лише 13–16 % опитаних. У наступні роки ситуація суттєво змінилася, і вже половина і більше респондентів підтверджували страх перед цими злочинами. Очевидно даючи такі відповіді учасники опитувань зважали на тяжкість, небезпечність для них злочинів цих видів.

Значна частка респондентів висловила побоювання постраждати від кишенькових крадіжок (у середньому 44,8 %), але динаміка цього показника протягом розглядуваного періоду мала протилежний характер. Якщо у 2002–2003 рр. частка таких осіб перевищувала 60 %, то в подальшому вона коливалася близько 40 %, а у 2015 р. становила 36,2 %. На початку аналізованого періоду на думку респондентів впливав факт значної поширеності таких діянь, але згодом рівень побоювань цих посягань зменшився на тлі певного скорочення їх чисельності, зменшення у громадян готівкових грошей у гаманцях за рахунок все більшого використання ними банківських карток.

У середньому 40,1 % респондентів виражали острах перед грабежами. Протягом аналізованого періоду цей показник коливався в межах від 30 % до 57 %, а у 2015 р. дорівнював 35,1 %. Значна кількість тих, хто побоюється постраждати від таких посягань, пов'язана зі специфікою способу життя молоді, частим перебуванням на вулицях, у місцях розваг тощо. В результаті саме молоді люди частіше стають жертвами грабежу і самі вчиняють такі дії.

Деяко меншими є частки респондентів, яких лякає можливість постраждати від таких серйозних злочинів, як порушення правил безпеки дорожнього руху, що спричинило тілесні ушкодження середньої тяжкості або більш тяжкі наслідки (37,7 %), та квартирні крадіжки (33,7 %). Те, що ці показники не є надто значними, обумовлено соціально-економічним станом значної частини студентів, які не мають власних автомобілів та квартир.

Середня частка опитаних, які побоюються стати жертвою хуліганства становила 30,6 %. Слід відмітити, що за ці роки відсоток таких осіб суттєво скоротився. Якщо у 2002–2006 рр. він становив у середньому 37,2 %, то в наступні роки перебував на рівні 24–30 %, а у 2015 р. зменшився до 22,2 %. Така тенденція обумовлена зменшенням числа хуліганських проявів, яке фіксує державна статистика злочинності. Це пов'язано з поширенням серед молоді нових форм спілкування та проведення дозвілля, зменшенням вживання алкоголю.

Відносно незначними є відсоткові показники респондентів, які висловлюють побоювання постраждати від хабарництва (21,7 %), шахрайства (20,8 %) та викрадення автомобіля (18,5 %). Два перші види злочинів ймовірно сприймаються більшістю учасників опитування як такі, що не можуть заподіяти значної шкоди. Що стосується незначної частки тих, кого лякає викрадення автомобіля, то це пов'язано, як вже зазначалося, з незначною кількістю володільців автомобілів серед студентів. Слід відмітити, що протягом періоду відсоток осіб, які побоюються втратити автомобілі, помітно збільшився (2002–2005 рр. – у середньому 12 %, 2006–2015 рр. – 21 %), що відбиває тенденцію зростання числа студентів, які мають власне авто.

Побоювання постраждати від крадіжок на дачі (садовій ділянці) висловили у середньому лише 9,5 % респондентів. Очевидно, більшість опитаних вважала, що шкода від таких дій зазвичай є незначною.

Переліки злочинів, від яких респонденти побоювалися постраждати найбільше, серед жінок та чоловіків переважно співпадають. Різницю становлять лише звалтування, на яке вказувало більше 70 % жінок і тільки в середньому 15 % чоловіків, що природно, а також пограбування (в середньому 43,6 % жінок і 34,1 % чоловіків), квартирна крадіжка (39,0 % і 28,8 %) та кишенькова крадіжка (43,6 % і 35,5 % відповідно). Загалом серед жінок ступінь побоювання стати жертвою певних видів злочинів вища, ніж серед чоловіків. Виключення становлять викрадення автомобілю, жертвами яких побоюються стати в середньому 24,4 % чоловіків та 17,7 % жінок, та хабарництво (26,2 % та 18,3 % відповідно).

Між різними за матеріальним станом з урахуванням доходів сім'ї категоріями респондентів спостерігаються деякі розбіжності щодо характеру відповідей відносно злочинів, жертвами яких вони побоюються стати. Так відсоток осіб, які побоюються постраждати від таких злочинів, як грабіж, розбій, кишенькова крадіжка, шахрайство, хуліганство зменшується зі зростанням їх матеріального стану. В той же час особи зі значним достатком (вистачає грошей на всі потреби, мають автомобіль, дачу, здійснюють турпоїздки за кордон тощо) значно більше, ніж інші категорії опитаних, побоюються стати жертвою таких злочинів, як крадіжка на дачі, викрадення автомобіля та хабарництво.

На завершення роботи можна зробити такі висновки:

Рівень віктимізації студентів м. Києва протягом розглядуваного періоду був значним. У середньому 39,1 % респондентів заявили, що вони постраждали від злочинів і 27,1 % – неодноразово. З 2006 р. спостерігається тенденція зменшення відсотку опитаних, які постраждали від злочинів, але він залишається доволі високим.

Протягом аналізованого періоду від 50 % до 70 % постраждалих від злочинів не звертались до поліції (міліції) з цього приводу, тобто ці діяння залишилися латентними.

Результати дослідження свідчать про значний рівень розповсюдженості в м. Києві таких злочинів, як кишенькові крадіжки, хабарництво, грабіж, хуліганство, крадіжки речей з автомобіля, грошей або речей за місцем роботи, порушення правил безпеки дорожнього руху, крадіжки з дач та шахрайство.

Страх перед злочинністю серед респондентів проявляється у побоюванні стати жертвами злочинів, пов'язаних із серйозною загрозою життю та здоров'ю. В той же час більш поширені злочини – шахрайство, хуліганство – викликають відносно меншу занепокоєність опитаних.

Наведені дані показують, що віктимологічне опитування дозволяє отримати якісно нову інформацію про стан та структуру злочинності за поширеними видами

злочинів, суттєво поглибити аналіз кримінальної ситуації в регіоні. Накопичений досвід проведення таких опитувань, здійснюваний сьогодні перехід до європейських правових та організаційних засад протидії злочинності дають підстави ставити питання про запровадження найближчим часом всеукраїнського віктимологічного опитування населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Бюро статистики юстиції Міністерства юстиції США (Bureau Of Justice Statistics – BJS, U.S. Department of Justice). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bjs.gov/index.cfm?ty=dcdetail&iid=2452>.

2. Офіційний сайт служби опитування щодо злочинності Національної служби статистики Великої Британії (Bureau Of Justice Statistics – BJS, U.S. Department of Justice). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.crimesurvey.co.uk/>.

3. Кулик О.Г. Всеукраїнське віктимологічне моніторингове опитування населення: теоретичні та організаційно-методичні засади / О. Г. Кулик // Наука і правоохорона. – 2008. – № 1. – С. 76–84.

4. Кулик О.Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : Монографія / О.Г. Кулик. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 288 с.

Отримано 15.09.2016